

Sebestyén Kálmán

Román iskolák Észak-Erdélyben (1940–1944)

Az erdélyi magyarságot iskoláiért folytatott küzdelme során gyakran érik – román nacionalista oldalról – vádaskodások, melyek szerint Észak-Erdélyben a magyarok 1940-től kezdve teljesen megszüntették a román nyelvű oktatást és a négyéves uralom végén a román gyerekek még a nevüket sem tudták anyanyelvükön leírni.¹ Nincs terünk arra, hogy ezeknek a vádaskodásoknak a célzatosságával foglalkozzunk, inkább nézzük meg azt: mit mondanak a korabeli statisztikák, kiadványok stb. erről a kérdésről? A magyar és román korabeli, illetve későbbi publikációk egymástól teljesen eltérő képet mutatnak ezen időszak iskolázásáról, az alábbiakban azonban megpróbálunk a tényeknél maradni.

1940 őszén a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak nagy gondot jelentett a népiskolák személyi (és tárgyi) feltételeinek biztosítása. Különösen a román tanítási nyelvű népiskolák esetében jelentett ez nagy nehézséget, ugyanis a bécsi döntés után Észak-Erdélyből a román tanítók nagyobb része – különböző okok miatt – eltávozott, elmenekült. Román statisztikai adatok szerint 1940. augusztus 30-án Észak-Erdély területén 4700 román nemzetiségű tanító tevékenykedett, akik közül 3982 tanító (84,7%) távozott, és csupán 718 tanító (15,2%) maradt állomáshelyén. A tanárok esetében is így történt: 1940. szeptember 1-jétől, 1944. március 1-jéig összesen 5400 román nemzetiségű tanár és tanító távozott, menekült Romániába.²

Ezek az etnikai mozgások szükségessé tették az erdélyi magyar tanítószolgálat átcsoportosítását: a román nyelvet szóban és írásban megfelelő mértékben ismerő okleveles felekezeti tanítók egy részét állami román iskolákhoz nevezték ki. A tanítóhiány miatt azonban alkalmaztak középfokú iskolai végzettséggel rendelkező, de a román nyelvet ismerő ún. „oklevél-nélküli” tanítókat is. A következő esztendőben a magyar szakemberek Észak-Erdély népoktatásának személyi feltételeit kielégítőnek tartották, a még jelentkező hiányok pótlását az erdélyi tanítóképző-intézetek fiatal végzettjeitől remélték.³

1941. február 11-én Teleki Pál miniszterelnök rendeletet adott ki „*a nyelvi kisebbséghez tartozó gyermekek népiskolai oktatásáról*”, mely a teljes anyanyelvi oktatás lehetőségét biztosította. Nézzük meg, az 1943–1944. évi magyar statisztikák szerint mi valósult meg belőle.⁴

A népiskolák tanítási nyelv szerint:

Sor-szám	Megyék	Magyar	Német	Román	Román-Magyar	Szlovák	Összesen
1.	Csik	141	-	20	-	-	161
2.	Háromszék	138	-	1	5	-	144
3.	Maros-Torda	222	12	70	51	-	355
4.	Udvarhely	159	1	1	-	-	161
5.	Beszterce-Naszód	12	30	85	34	-	161
6.	Kolozs	86	1	38	85	-	210
7.	Szilágy	127	1	143	44	5	320
8.	Szolnok-Doboka	62	5	213	49	-	329
	Összesen:	947	50	571	268	5	1841

A tanulók száma és nemzetisége:

Sor-szám	Megyék	Magyar	Német	Román	Rutén, Szlovák	Zsidó	Cigány	Összesen
1.	Csik	23 323	12	3480	-	43	75	26 933
2.	Háromszék	18 045	8	926	-	26	261	19 266
3.	Maros-Torda	27 625	1368	17 206	1	326	1010	47 572
4.	Udvarhely	17 553	122	77	-	-	25	17 777
5.	Beszterce-Naszód	2160	2332	18 319	-	881	448	24 140
6.	Kolozs	13 551	91	19 052	2	866	522	34 084
7.	Szilágy	13 971	107	30 299	1158	1217	221	46 973
8.	Szolnok-Doboka	7522	220	26 794	-	979	274	35 789
	Összesen:	123 750	4260	116 153	1161	4374	2836	252 534

A statisztikai adatok szerint a felsorolt nyolc vármegye 123 750 magyar nemzetiségű tanulójának 947 iskola (51,4%) állt rendelkezésére, a 116 153 román nemzetiségű tanulóknak 839 iskola (45,5%) biztosította az anyanyelvi oktatást. A román tanítási nyelvű iskolákban minden tantárgyat román nyelven tanultak az iskolások, a magyar nyelv heti hat órában szerepelt az óratervben. A román–magyar tanítási nyelvűnek feltüntetett iskolákban – a hivatalos rendelkezés szerint – az oktatás vegyesen, magyar és román nyelven történt. Ezeknek az iskoláknak a felál-

lítását úgymond a szülők kérték(?), mert gyermekeik itt fokozottabb mértékben elsajátíthatták a magyar nyelvet. Az elkövetkező kutatások feladata lehetne a vegyes iskolák létesítésének alaposabb vizsgálata, valamint annak tisztázása, hogy ezekben az iskolákban milyen arányban használták a román, illetve a magyar nyelvet.

Észak-Erdélyben a népiskolák döntő többségét az állam tartotta fenn – a nyolc megyében – az állami iskolák száma 3727 (78,7%), míg a felekezetieké 1009 (21,3%). A román iskolázás kulcskérdése tehát a román nemzetiségű vagy a román nyelvet megfelelő szinten ismerő tanítók biztosítása volt.

Az 1943–44-es tanévben a tanítók száma és az iskolák jellege szerinti megoszlása a következő:

Sor-szám	Megye	Állami	R.kat.	Ref.	G. kat.	Unit.	Ág. ev.	Izr.	Összesen
1.	Csík	398	131	-	-	-	-	-	529
2.	Háromszék	370	31	19	-	10	-	-	430
3.	Maros-Torda	528	73	219	-	23	29	7	879
4.	Udvarhely	281	57	24	-	6	2	-	370
5.	Beszterce-Naszód	348	8	6	-	-	57	4	423
6.	Kolozs	599	32	58	4	3	6	13	715
7.	Szilágy	682	22	69	-	-	2	3	778
8.	Szolnok-Doboka	519	13	63	7	-	5	5	612
	Összesen:	3725	367	458	11	42	101	32	4736

A fenti táblázatból kitűnik a görög katolikus iskolák (tanítók) alacsony száma és a román ortodox iskolák (tanítók) teljes hiánya.

Az észak-erdélyi román iskolákról megjelent román kiadványok és statisztikák is elsősorban a román nemzetiségű tanítók alacsony számát kifogásolták. Az 1942–1943-as tanévben *Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy* megyékben – ahol e statisztikák szerint – a román nemzetiségű népiskolai tanulók aránya 79% volt,⁵ 1926 tanító működött, amelyből csak 269 (14%) a román nemzetiségű. Az 1657 magyar nemzetiségű tanító közül több mint 1300 nem ismerte a román nyelvet. (Ebből talán az is következik, hogy 357 magyar tanító tudott románul!) Sajnos az adatokból az nem deríthető ki, hogy az 1657 magyar tanítóból (illetve a 357 románul beszélőből) hányan tanítottak román tanítási nyelvű állami iskolában, mert az adatok nem az iskolák tannyelvére, hanem a tanítók nemzetiségére vonatkoznak.⁶

Nehezen értelmezhetőek a *Kolozs, Szamos, Maros és Naszód* megyék iskolázásáról szóló román adatok is: a fenti megyékben ugyanis 623 román iskola működött, amelyekben 441 román nemzetiségű és 182 magyar nemzetiségű tanító oktatott. A kérdés az, hogy a magyar nemzetiségű tanítók román vagy magyar nyelven tanítottak ezek-

ben az iskolákban.⁷ Ettől függetlenül, az észak-erdélyi román közvélemény kevesellte a román iskolák számát, és a Kolozsváron Gheorghe Dăncuș tanár szerkesztésében megjelenő *Tribuna Ardealului* című újság is többször szóvá tette a román nemzetiségű tanítók hiányát.⁸

A bécsi döntés után – *középfokon* – 14 román tagozat, illetve középiskola (állami és felekezeti) folytathatta tevékenységét.⁹

A magyar állami román tanítási nyelvű középfokú iskolák közül a legjelentősebb a Kolozsvári M. Kir. Középiszkolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma volt.¹⁰ Az 1940–41-es tanévben a külön épületben elhelyezett román tagozat I–VIII. osztályában 244 tanuló végzett (a magyar tagozaton 231-en).

A román leánytanulók anyanyelvű oktatását a Kolozsvári M. Kir. Állami Leánygimnázium román tagozata biztosította. Az 1941–42-es tanévtől kezdve a kolozsvári állami fiú- és leánygimnázium román tagozata önálló Állami Koedukációs Román Tannyelvű Gimnáziummá alakult és teljesen elvált a magyar intézményektől.

A koedukációs gimnáziumban az anyanyelvi oktatás teljes volt: a magyar nyelvet kivéve ugyanis minden tantárgyat – a történelmet, földrajzot, alkotmánytant is – románul tanulták, a román nyelvet és irodalmat pedig az első és második osztályban heti 5, a harmadik osztályban 4, a többi osztályokban pedig heti 3 órában tanították.

Az intézmény igazgatói és tanárai között neves személyiségeket találunk, mint: Dr. Vescan Teofil (1913–1963) matematikatanár, dr. Incze Andor (1911–1986) földrajz-tanár, dr. Józsa János (1901–1973) román nyelv és irodalom tanár, dr. Kántor Lajos (1890–1966) igazgató, Coza Aurel történelemtanár, Pop Victor természettan-tanár stb.

A magyar nemzetiségű tanárok diplomájukat a Kolozsvári Ferdinánd Királyi Tudományegyetemen szerezték, tehát anyanyelvi szinten ismerték a román nyelvet.

Naszódon – az erdélyi románság évszázados művelődési központjában – Magyar Kir. Állami Román Tannyelvű Gimnázium működött. Ez volt a legnépesebb román gimnázium, az 1941–42-es tanévben növendékeinek száma az I–IV alsóbb osztályokban 177, az V–VIII. felsőbb osztályokban 320, tehát összesen 497. *Nagyváradon* a Magyar Kir. Állami Szent László Fiúgimnázium román tagozatán az 1942–43-as tanévben az I–VIII. osztályban 140 diák tanult,¹¹ a Magyar Kir. Állami Baross Gábor Kereskedelmi Középiszkola ötosztályos román tagozatát 54 tanuló látogatta. *Besztercén* a Magyar Kir. Állami Polgári Leányiskola román tagozatának négy osztályába 170 tanuló iratkozott be.

A román nemzetiségű tanítók hiányán próbált enyhíteni a görög katolikus egyház azáltal, hogy régi tanítóképzőit újraindította. *Szamosújváron* újra a román tannyelvű felekezeti tanítóképzés központja lett, ahol az 1940–41-es tanévben Görög katolikus Román Tannyelvű Tanítóképző és Gyakorlóiskola (60 tanulóval) és Görög katolikus Román Tannyelvű Leánylíceum, Tanítóképző és Gyakorlóiskola (előbbi 73, a középső 40, az utóbbi 50 tanulóval) működött. *Nagyváradon* a másik központja a tanítóképzésnek, Görög katolikus Román Tannyelvű Tanítóképzőjének I–VII. osztályában 100 képzős diák tanult.¹²

A görög katolikus egyház a román leányok gazdasági képzését is felkarolta: Kolozsváron görög katolikus román tannyelvű *háztartási iskolát* létesített, majd rövidesen a Szent-Terézről elnevezett görög katolikus *gazdasági leány-középiszkola* is

megkezdte működését.

Az észak-erdélyi román *lelkészképzést* a román püspökségek mellett működő hittudományi főiskolák és papi szemináriumok biztosították. Kolozsváron és Nagyváradon Görög katolikus Hittudományi Főiskola, Kolozsváron pedig Görögkeleti Hittudományi Főiskola (1941–42-ben 52 teológussal) működött. A görögkeletiek Apanagyfaluban (Szolnok-Doboka vármegye) hároméves kántorképző iskolát tartottak fent.¹³

Befejezésül egy igen lényeges dolgot említenék: 1940–1944 között Észak-Erdély összes magyar gimnáziumában (az I–VIII. osztályban heti 2 órában) a *román nyelv és irodalom kötelező tantárgy* volt. Ez alól még az anyaországbeliekkel sem tettek kivételt (!). A kolozsvári piarista gimnáziumban például három okleveles nyelvtanár tanította a román nyelvet és irodalmat: Kovács Béla (román–német szakos), Mikó Gábor (magyar–román szakos) és Papp Gyula (francia–román szakos). A román a választható érettségi tantárgyak közé tartozott, a diákok pedig szívesen választották a román nyelvet, bizonyára ismerték és jobban boldogultak vele, mint a némettel vagy a franciával.¹⁴ A fentiekre példát azóta sem találunk Erdély iskolázásának történetében.

Jegyzetek:

1. Okos György: Román anyanyelvű oktatás Kolozsváron, anno 1940–1944. A tisztelet és a megbecsülés jele is volt. *Szabadság*, 1990. VIII. 10.
2. Francisc Păcurariu: *Români și maghiarii de-a lungul veacurilor*. București, 1988. 482–483.
3. Kelemen Béla: A népoktatás kérdése Észak-Erdélyben. *Erdélyi Iskola*, 1944. január–március, 12–18.
4. Az említett statisztikákat Kelemen Béla előbbi tanulmánya közli. Három megyerész: Bihar, Szatmár, Máramaros nem szerepel a felsorolásban.
5. Az 1941-es népszámlálás adatai szerint a román nemzetiség 4 megyében volt abszolút többségben: Beszterce-Naszódban 70%-át (12,5% német, 12% magyar), Máramarosban 54%-át (20% magyar, 12% ukrán, 10% zsidó), Szolnok-Dobokában 72%-át (24% magyar) és Szilágyban 52%-át (36% magyar) alkották a lakosságnak. Vö.: Korom Mihály: A második bécsi döntéstől a fegyverszünetig. In: *Tanulmányok Erdély történetéről*. Debrecen, 1988. 176. Szerkesztette: Rácz István.
6. Francisc Păcurariu: i.m. 483.
7. Uo.
8. *Tribuna Ardealului*, 7 februarie 1941.
9. *Erdély története*. III. Budapest, 1988. 1755. Főszerkesztő: Köpeczi Béla.
10. Pusztai Popovits József: *Az erdélyi románok kulturális helyzete a bécsi döntés után*. Pécs, 1942. 27.
11. Mészáros István: *Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 1906–1948*. Budapest, 1988. 231–232.
12. Az észak-erdélyi román oktatási intézményekkel Pusztai-Popovits József említett tanulmánya foglalkozik.
13. Pusztai-Popovits József: i.m. 10.
14. *Az Erdélyi Róm. Kat. Egyházmegyei Tanács vezetése alatt álló Kolozsvári Zágoni Mikes Kelemen Róm. Kat. Gimnázium Évkönyve az 1941–42, 1942–43 tanévről*. Közreadja dr. Karl János igazgató. Kolozsvár.